

ВИЩА ШКОЛА

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.92.20>**Ю. М. Атаманчук**доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освіти та управління освітнім закладом
Класичного приватного університету

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлюються напрями діяльності вчителя-логопеда в умовах інклюзивного навчального простору. Здійснено теоретичне осмислення діяльності вчителя-логопеда та окреслено коло його функціональних обов'язків в умовах інклюзивного закладу освіти. Зазначено, що підготовка майбутніх учителів-логопедів до здійснення відповідних професійних функцій починається ще у вищому навчальному закладі, де процес навчання спрямований на формування фахівця, який володіє всіма компетентностями, необхідними для здійснення професійної діяльності. Акцентовано увагу на тому, що особливі умови професійної діяльності вчителя-логопеда висувають нові вимоги до самого педагогічного процесу та його результату. Підкреслено специфіку роботи вчителя-логопеда в умовах інклюзії та обумовлено необхідність оновлення вимог до майбутнього логопеда в інклюзивному освітньому просторі. Специфіка поля професійної педагогічної діяльності в інклюзивному освітньому просторі ставить нові завдання в підготовці вчителів-логопедів у закладі вищої освіти. Професійна діяльність педагога-логопеда – це особливий вид педагогічної діяльності, складність якої полягає у наданні психолого-педагогічної допомоги особам з порушеннями мовлення. Система професійної підготовки логопедичних кадрів в сучасних умовах виправдовує себе лише частково, бо розвиток вузького професіоналізму, представленість вчителя-логопеда тільки як фахівця, що має хороші спеціальні знання, робить його певною мірою обмеженим, професійно байдужим, позбавляє повноти погляду на нові факти і явища. Розглянуті деякі змістові аспекти щодо практико-орієнтованої підготовки майбутніх логопедів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Тенденції сучасної логопедії, пов'язані з ускладненням структури мовленнєвих порушень у дітей, що змінюють підхід не лише до вибору методів корекційного впливу при мовленнєвій патології, але і розширюють вимоги до об'єму професійних умінь і навиків логопеда, визначаючи необхідність виділення в логопедичній роботі складових. Разом із завданням навчання сьогодні постає проблема навчання відбору інформації, пошуку можливостей і шляхів маневрування в її пошуках, освоєння нових засобів пізнання й, одночасно, розширення освітньо-культурного простору людини.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивне навчання, професійна підготовка, готовність, освітній простір.

Постановка проблеми. Одним з основних пріоритетів розвитку сучасної освіти є забезпечення рівних прав на освіту для всіх здобувачів освіти, у тому числі здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. В Україні постійно удосконалюється реформа інклюзивної освіти, відповідно до якої учні з різними можливостями мають рівні права.

У міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документах, таких як: Декларація ООН про права людини, Конвенція про права дитини, Конвенція ООН про права інвалідів, Законах України «Про вищу освіту», «Про освіту»; Положення про інклюзивно-ресурсний центр, Положення про логопедичні пункти системи освіти, Положення про спеціальну школу та навчально-реабілітаційний центр, Положення

про доступність дітей з особливими потребами до опорних навчальних закладів наголошується на необхідності забезпеченні права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, створенні рівних можливостей в отриманні корекційно-розвиткової допомоги, на державному рівні розроблено нормативну основу для реалізації та поширення інклюзивного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Реалією сьогодення є збільшення кількості дітей з вадами мовлення різної етіології (як наслідок перенесених захворювань, результат травмуючих емоційно-психологічних впливів, негативного впливу певного соціально-педагогічного середовища тощо), котрі потребують своєчасної кваліфікованої логопедичної допомоги. «Надання їм своєчасної кваліфікованої логопедичної

допомоги – найважливіше освітнє завдання. Ефективність такої допомоги багато в чому залежить від професійної підготовки учителів-логопедів, тому підвищуються вимоги як до якості підготовки, так і до особистості учителя-логопеда» [7, с. 174].

Якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості навчання й розвитку кожного здобувача освіти, його індивідуальні особливості. Якими б не були фізичні чи психічні обмеження у здобувача освіти завжди є резерви для розвитку, використання яких може суттєво покращити якість його життя. Ефективність такої допомоги багато в чому залежить від професійної підготовки вчителів-логопедів, тому підвищуються вимоги як до якості підготовки таких фахівців, так і до особистості вчителя-логопеда.

Діяльність учителя-логопеда передбачає корекцію і подолання в учнів порушень мовлення, водночас сучасний вчитель-логопед працює з різними нозологічними групами дітей, зокрема і з дітьми з комбінованими порушеннями. Означене вимагає від закладів вищої освіти (ЗВО) забезпечити якісну підготовку фахівців в галузі спеціальної освіти та формувати у них компетентності зорієнтовані на практичну діяльність, готувати логопеда-практика, який може вільно орієнтуватися у суміжних галузях науки, виявляє інтерес до дослідницької діяльності, комунікабельного, який володіє та вміє застосовувати у практичній діяльності інноваційні логопедичні технології [5].

Концептуальні основи професійної підготовки нової генерації фахівців-логопедів аналізують у своїх працях науковці: М. Берегова, Т. Бугасенко, М. Заушнікова, Л. Кашуба, О. Лабенко, О. Ласточкіна, В. Литвиненко, А. Лякішева, Ю. Максимів, І. Мартиненко, І. Мельничук, С. Мирнова, Г. Мицик, О. Іонова, Н. Пахомова, Т. Потапчук, Ю. Пінчук, Н. Сінопльникова, Л. Федорович, С. Чупахіна, М. Шеремет. Надзвичайно важливою є проблема підготовки висококваліфікованого, конкурентоспроможних на ринку праці учителя-логопеда, підготовленого до професійної діяльності, здатного до постійного професійного самовдосконалення, соціальної та професійної мобільності.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов які впливають на формування готовності майбутніх учителів-логопедів до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом значну частку серед осіб з особливими освітніми потребами займають діти та учнівська молодь з порушеннями мовлення актуалізується проблема підготовки майбутніх учителів-логопедів до професійної діяльності, здатних забезпечити умови для побудови системи, яка задовольнить потреби кожного вихованця та учня, і надасть можливість дітям оволодіти мовленнєвими нави-

чками, має першорядне значення для педагогічної освіти.

Інклюзивні процеси, що відбуваються в сучасній освіті, зумовлюють необхідність професійної підготовки учителів-логопедів і актуалізують питання підготовки майбутнього учителя-логопеда до професійної діяльності у ЗВО.

Проблемі підготовки учителя-логопеда до професійної діяльності присвячено чимало досліджень. Так, «у дослідженнях науковців у сучасних умовах розглядаються особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки майбутніх учителів-логопедів; вченими виділено та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, необхідні для розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців в галузі логопедії [1; 13]; розкриваються аспекти розвитку професійно-педагогічної компетентності логопедів; ведуться дослідження щодо проблем розвитку комунікативної культури у майбутніх учителів-логопедів [3; 5].

Вища освіта, як зазначається у Законі України «Про вищу освіту», «є сукупністю систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [6].

Н. Холявко стверджує, що «система вищої освіти є високо динамічною, гнучкою системою, що спроможна адекватно реагувати на зміни зовнішнього економічного середовища» [10, с. 287].

«Термінологічний словник. Основи дефектології» містить наступне визначення термінів: «логопед» – корекційний педагог, що займається подоланням недоліків мовлення у дітей і дорослих; «мовлення» – форма спілкування, що склалася історично в процесі матеріальної діяльності і здійснюється за допомогою мови [8].

Із незначними відмінностями подібні за змістом визначення терміну «логопед» подаються в наукових працях дослідників. Так, для Л. Федорович «логопед» – корекційний педагог, який займається усуненням порушень мови й мовлення у дітей, підлітків і дорослих [9].

М. Берегова зазначає, що учитель-логопед – це педагог, діяльність якого спрямована на виявлення порушень мовлення у дітей різного віку, встановлення причин виникнення таких порушень, укладання та реалізацію програми корекційно-логопедичної роботи задля усунення порушень [1].

Порівняльний аналіз наведених визначень дає підстави розуміти логопеда як колекційного педагога, який займається усуненням порушень мовлення як у дітей, так і дорослих. Тоді як учи-

тель-логопед працює виключно з дитячою аудиторією і серед основних напрямів його діяльності є навчальна, корекційно-розвиткова, компенсаційна, реабілітаційна робота з дітьми, які мають мовленнєві порушення [2].

С. Чупахіна, Т. Потапчук, А. Лякішева зазначають, що «педагогічна діяльність учителів-логопедів в умовах інклюзивного освіти має певні особливості, що потребує посилення практико-орієнтованої навчальної діяльності майбутніх учителів-логопедів» [11, с. 159].

С. Миронова, пояснюючи важливість та необхідність удосконалення педагогічної освіти, підвищення якості підготовки вчителів логопедів, зазначає, що «діяльність учителя-логопеда передбачає корекцію і подолання у дітей порушень мовлення, водночас сучасний учитель-логопед працює з різними нозологічними групами дітей, зокрема і з дітьми з комбінованими порушеннями. Означене вимагає від ЗВО забезпечити якісну підготовку фахівців в галузі спеціальної освіти та формувати у них компетентності зорієнтовуючись на практичну діяльність, готувати логопеда-практика, який може вільно орієнтуватися у суміжних галузях науки, виявляє інтерес до дослідницької діяльності, комунікабельного, який вміє застосовувати у практичній діяльності інноваційні логопедичні технології» [4].

Н. Сінопальнікова вказує на важливість професійно-педагогічної підготовки учителя-логопеда до професійної діяльності в ЗВО. Під професійно-педагогічною підготовкою учителя-логопеда дослідниця розуміє «процес професійного становлення особистості, що передбачає використання сукупності прийомів соціального впливу на особистість студента, залучення його до різних видів навчальної і поза навчальної діяльності з метою набуття системи професійно важливих якостей, необхідних для роботи з особами з порушеннями мовлення, системного освоєння основ логопедичного знання та формування професійної готовності учителя-логопеда, який має практичні вміння навчати, виховувати, діагностувати й корегувати мовлення дітей, підлітків і дорослих» [7, с. 175].

Інтеграція усіх видів підготовки (методологічної, методичної, культурологічної, психолого-педагогічної, дидактичної, спеціальної, професійно-етичної) майбутніх учителів-логопедів дасть можливість значно підвищити їх готовність до професійної діяльності» [7, с. 178–179].

Торкаючись проблеми підготовки вчителів-логопедів до професійної діяльності, дослідники С. Чупахіна, Т. Потапчук, А. Лякішева визначають поняття готовність вчителів-логопедів до професійної діяльності. На думку науковців, готовність учителів-логопедів до професійної діяльності – це сформованість компетентностей професійної діяльності фахівця в галузі логопедії та готовність

до їх реалізації умовах закладів освіти різного типу» [11, с. 162].

Ефективність формування готовності майбутніх учителів-логопедів до професійної діяльності обумовлена тим, наскільки у процесі підготовки у ЗВО будуть формуватися всі її структурні компоненти як складного особистісного утворення.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що під готовністю майбутніх учителів-логопедів до професійної діяльності розуміємо психофізіологічний стан майбутнього учителя-логопеда, який володіє теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками, системою мотиваційних установок щодо ефективного здійснення логопедичної діяльності, діагностики, корекційно-превентивного навчання та особистісного розвитку дітей з вадами мовлення.

Підготовка випускника-професіонала, впевненого у своїх силах, здатного до критичного мислення, інновацій та самоосвіти, до постановки та успішного розв'язання проблем обумовлює необхідність застосування особистісно-орієнтованого, компетентнісного, акмеологічного, аксіологічного та системний підходів в системі фахової підготовки. Г. Шишкін зазначає: «особистісно-орієнтований підхід – це методологічна орієнтація в педагогічній діяльності викладачів педагогічного університету, яка, опираючись на систему взаємопов'язаних понять, ідей та способів дій, підтримує і забезпечує процеси самопізнання, самовдосконалення та самореалізації особистості студента як майбутнього педагога. При використанні даного підходу викладач докладає основні зусилля для розвитку в кожному студенті унікальних особистісних якостей майбутнього професіонала з гуманістичною спрямованістю» [12, с. 292].

Висновки і пропозиції. Проблема удосконалення процесу підготовки майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах інклюзивної освіти є надзвичайно актуальною. Вона спрямована на соціалізацію та збереження здоров'я всіх учнів.

Важливою характеристикою педагогічного професіоналізму є готовність майбутніх учителів-логопедів до професійної діяльності.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання досліджуваної проблеми. Подальшого науково дослідження потребує вивчення можливостей інформаційно-комунікаційних технологій навчання у професійному становленні майбутніх фахівців, підготовки їх до успішної професійної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Берегова М. І. Дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах освітнього інклюзивного простору: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ. 2019. 36 с.

2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 80 «Соціальні послуги»: наказ Міністерства соціальної політики України від 29.03.2017 р. № 518 URL : <http://consultant.parus.ua/?doc=0AQ81ED09A>
3. Ленів З. Формування професійної готовності фахівця до роботи в інклюзивному освітньому просторі початкової школи. *Обрії*. 2018. № 2 (47). С. 57–61.
4. Миронова С. Концептуальні основи підготовки вчителя-дефектолога до корекційної роботи у спеціальних закладах. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2003. Вип. 17. С. 19–24.
5. Миронова С. П. Реалії та перспективи забезпечення інклюзивної освіти фахівцями. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2016. Вип. 32. Ч. 2. С. 5–10.
6. «Про вищу освіту»: Закон України від 01.07.2014 №1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/stru>
7. Сінопальнікова Н. М. Підготовка майбутніх учителів-логопедів до професійної діяльності. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. Вип. 43. 2014. С. 173–180.
8. Термінологічний словник. Основи дефектології. URL : <https://sites.google.com/site/osnovidefektologiiie/home/golovna-storinka>
9. Федорович Л. О. Теорія і практика підготовки майбутніх педагогів-логопедів у вищих навчальних закладах. *Імідж сучасного педагога*. 2005. № 6–7. С. 7–11.
10. Холявко Н. І. Вища освіта як визначальний чинник суспільного розвитку. *Економічний форум*. 2014. № 2. С. 285–290.
11. Чупахіна С. В., Потапчук Т. В., Лякішева А. В. Підготовка майбутніх учителів-логопедів до педагогічної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, Вип.1. 2022. С. 159 – 166.
12. Шишкін Г.О. Особистісно-орієнтоване навчання майбутніх учителів технології. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2013. Вип. 40. С.292 – 297.
13. Шпак О. Компетентнісний підхід до розвитку професійної надійності педагога. *Молодь і ринок*. Дрогобич : Дрогобицький ДПУ імені Івана Франка, 2010. №3 (62). С.19–22.

Atamanchuk Yu. Forming the readiness of future speech therapist teachers for professional activities: theoretical aspect

The article highlights the activities of a speech therapist teacher in the conditions of an inclusive educational space. A theoretical understanding of the activities of the speech therapist teacher was carried out and the scope of his functional duties in the conditions of an inclusive school was outlined. It is noted that the training of future speech therapist teachers to perform the relevant professional functions begins at a higher educational institution, where the training process is aimed at forming a specialist who possesses all the competencies necessary for professional activity. Attention is focused on the fact that the special conditions of the professional activity of a speech therapist impose new requirements on the pedagogical process itself and its result. The specificity of the speech therapist's work in the conditions of inclusion is emphasized and the need to update the requirements for the future speech therapist in the inclusive educational space is determined. The specificity of the field of professional pedagogical activity in the inclusive educational space poses new challenges in the training of speech therapist teachers in a higher education institution. The professional activity of a speech therapist is a special type of pedagogical activity, the difficulty of which is to provide psychological and pedagogical assistance to persons with speech disorders. The system of professional training of speech therapists in modern conditions justifies itself only partially, because the development of narrow professionalism, the presentation of the speech therapist teacher only as a specialist with good special knowledge, makes him to a certain extent limited, professionally indifferent, deprives him of a complete view of new facts and phenomena. Some substantive aspects of practice-oriented training of future speech therapists to work in the conditions of inclusive education are considered. The trends of modern speech therapy, related to the complication of the structure of speech disorders in children, which change the approach not only to the choice of methods of corrective influence in speech pathology, but also expand the requirements for the scope of professional skills and abilities of a speech therapist, determining the need to highlight the components of speech therapy work. Together with the task of education, the problem of learning to select information, finding opportunities and ways of maneuvering in the search for it, mastering new means of cognition and, at the same time, expanding the educational and cultural space of a person, appears today.

Key words: inclusion, inclusive education, professional training, readiness, educational space.